

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Rétorika a komunikace

5HP417

Doc. Ing. Mgr. Irena Žantovská, Ph.D.

Neverbální komunikace

Základní funkce neverbální komunikace podle E. Lotka

- Potvrzují a zesilují verbální informaci
- Doplnují nebo suplují verbální informaci
- Přinášejí odlišné informace

Neverbálně komunikujeme:

Podle Křivohlavého

- prostorovým umístěním, vzdáleností a zaujímáním prostorových pozic
- tělesným kontaktem
- postojem a držením těla
- gesty, pohyby hlavou a dalšími částmi těla
- výrazy tváře
- pohledy očí
- tónem hlasu a dalšími neverbálními aspekty řeči
- oblečením, zdobností, fyzickými a jinými aspekty vlastního zjevu

Rozdělení typů neverbálních signálů

Z hlediska **rozdělení typů neverbálních signálů** podle významu užití mluvíme o:

- **symbolech**, (jejich významy se ustavují postupně a vznikají procesem dohody, proto jsou omezené většinou na určitý kulturní kontext)
- **ilustrátorech**, (doprovodné ilustrační signály, které mohou sloužit i pro akcentaci významů slov a výpovědí; jejich funkčnost se odvíjí od správné synchronizace mezi řečí a pohyby těla)
- **regulátorech**, (nejčastěji pohyby hlavy, dotykové signály, různé typy pohledů, některá konvenční gesta; regulátory usměrňují, koordinují a řídí průběh komunikace, včetně signalizaci potřeby změny)
- **adaptérech**, (téměř výhradně neintencionální signály určené ke zvládnutí našich emocí a k ovládnutí našich okamžitých - např. stresových - reakcí)

Dvojí citlivost

Pro principy rétorické komunikace je nutné, aby si každý řečník v oblasti mimoslovních prostředků (a zejména pro řeč těla) pěstoval **dvojí citlivost**:

- musí si připravit, odhadnout a použít vhodné neverbální projevy v konkrétní řečnické situaci (např. úsměv, oční kontakt, formální dotyky, adekvátní gesta, přiměřenou mimiku i paralingvistické prostředky, způsob oblečení)
- musí si vypěstovat zvýšenou vnímavost pro možné porozumění neverbálním signálům přicházejících od komunikačního partnera nebo publika (a schopnost okamžité vhodné reakce).

Posturologie

studuje komunikaci prostřednictvím posuzování postoje a držení těla, protože svými fyzickými projevy – typ postoje, poloha, napětí, držení – poměrně přesně signalizujeme shodu či neshodu názorů.

V posturologii rozlišujeme jako základní typy:

- **shodné (kongruentní) postoje** - o shodě hovoříme, když komunikanti zaujmají zhruba stejné konfigurace, např. oba sedí nebo stojí a chápeme ji jako signál rovnosti, souhlasu a ochoty ke komunikaci a do jisté míry predikci spolupráce
- **neshodné (nekongruentní) postoje**; nekongruentní postoj, kdy např. jeden partner rozhovoru sedí a druhý stojí, evokuje pocit nerovnosti komunikujících a pokud dojde ke komunikačnímu nesouladu, je tímto prvkem ještě potvrzen.

Proxemika

- se věnuje prostorovému rozmístění účastníků komunikační interakce, jejich orientaci v prostoru a vzájemné vzdálenost. Platí, že každý člověk dodržuje jisté rysy teritoriálního chování a pro různé typy jednání jsou typické různé vzdálenosti.
- Jednotlivé zóny se mohou plynule střídat v závislosti na vývoji situace nebo i v průběhu jediné komunikační události, tak jak se mění její dynamika, případně se proměňují situační role zúčastněných.
- Kromě otázky vzdálenosti proxemika řeší i jednotlivé úhly, které vůči sobě komunikující zaujmají (vzájemné natočení postav, hlavy, kolen atd.) a také vertikální shody či rozdíly (tedy obsazení vyvýšených míst, přítomnost stupínku atd.).

Proxemické zóny

Podle Halla (1966) hovoříme o tzv. **proxemických zónách**, přičemž platí, že konkrétní vzdálenosti se mohou v různých kulturách mírně lišit:

- **Intimní vzdálenost** (zhruba do 45 cm) – je vyhrazena pro příslušníky rodiny a blízké partnery, narušení limitní oblasti cizí osobou přináší zvýšení emocí a pocitu ostražitosti, protože v této vzdálenosti nejsme schopni ostře vnímat ani celý obličej, natož postavu komunikující osoby.
- **Osobní vzdálenost** (zhruba 45 – 120 cm) – je zóna vyhrazená pro blízké přátele a další příbuzné osoby. Širší osobní vzdálenost (zhruba 75 – 120 cm) také slouží k diskusím se známými a kolegy. Můžeme v ní totiž pozorovat detailní rysy obličeje 2 až 4 diskutujících osob.
- **Společenská vzdálenost** (zhruba 120 – 370 cm) – je vyhrazena pro setkání s cizími lidmi, pro formální či neosobní jednání, protože prakticky neumožňuje dotykový kontakt.
- **Veřejná vzdálenost** (zhruba nad 3,7 m) – je zóna, kterou preferují ti, kteří promlouvají k většímu kolektivu, u formálních akcí zvyšuje prestiž a autoritu, posiluje oficialitu, souvisí s určitou očekávanou mírou patosu v řečnickém projevu.

Základní postoj moderátorů

Příklady základního postoje a držení těla, který se doporučuje jako výchozí pro monologickou rétorickou komunikaci.

Řeč těla v prostoru (Interview)

Příklady kongruentních a nekongruentních postojů a prvků gestiky v neverbální komunikaci v konkrétní žurnalistické praxi

Příklady držení těla v uvolnění a v napětí

Schopnost **kopírovat komunikační chování partnera** může přispět k lepšímu vyladění celé atmosféry komunikační výměny a také z hlediska interpretace působit na diváka harmonickým a vyváženým způsobem, naopak nekongruence jasně značí disharmonii a neklid, respektive i možnou neschopnost zhostit se partnerské pozice.

Kinezika a gestika

Kinezika

- označuje neverbální komunikaci, která studuje pohyby těla a jeho částí

Gestika

- studuje zejména gesta rukou, ale též nohou a hlavy.
- Při správné interpretaci gest musíme dbát na to, abychom je neposuzovali jednotlivě, ale vždy jako celek, s ohledem na kontext konkrétní situace.
- Některá gesta - jako záměrný projev - naše slova nahrazují, jiná je doprovázejí či zastupují, další poskytují zpětnou vazbu od publika nebo další potřebné informace.
- Konvenční gesta - jako dohodnutý znak - platí vždy pouze v určité kultuře.
- Důležitá je synchronizace a celková koordinace dílčích signálů. Také míra gestikulace závisí na celé řadě faktorů, kromě jiného i na osobnostní charakteristice každého člověka a často vypovídají o pocitech a postojích.

Charakteristická **gesta rukou** (gesto zachycené na obrázku známe ve zvýšené míře již od Billa Clintona, který ho však téměř vždy doprovázel – a tudíž změkčoval – úsměvem)

Mimika

Výrazem obličeje, mimikou, **vyjadřujeme své vnitřní pocity**, komunikujeme své postoje, signalizujeme zájem či nezájem o komunikaci a především nejčastěji a v řadě případů i nejvýrazněji prozrazujeme své emoce.

Některé z nich (např. štěstí, překvapení, smutek) dekódujeme přesněji, u jiných (např. opovržení) to tak jednoznačné není. Lépe rozpoznáme diády základních dichotomických emocí (nejčastěji se uvádí **sedm základních emocí** - štěstí, překvapení, strach, smutek, hněv, znechucení, zájem), než emoce složené, protože u nich dochází k tzv. splynutí výrazu, nebo různé části obličeje současně komunikují kvalitativně odlišné emoce.

Sám **obličej se skládá z několika obličejových zón**, ve kterých se různé emoce zrcadlí s různou intenzitou.

Struktura obličeje

Struktura obličeje podle Ekmana:

- oblast čela a obočí
- oblast očí a víček
- oblast dolní části obličeje - tvář, nos, ústa

Struktura obličeje

Celou řadu emocí detekujeme podle **tvaru křivky obočí a úst**, (při akceptování možných kulturních a kontextuálních odlišností; každopádně platí, že při pozorování se nejčastěji soustředíme na mimický trojúhelník mezi očima a ústy (ze 75% podle Lewise, 1995), méně na oblast čela či brady.

Mezi **nejvýraznější mimické signály patří úsměv**, často je to spouštěcí nebo naopak ukončovací prvek komunikační výměny (dokonce většinově konvečně vyžadovaný).

Komentující funkce úsměvu

Při průběhu rozhovoru může úsměv plnit i funkci komentáře nebo regulátora interakce, proto je třeba dbát na to, aby nemohl být interpretován spíš jako výsměch či posměch.

Hraná mimika

modelování a předstírání některých mimických výrazů, o kterých si myslíme, že v daném okamžiku přispějí k úspěšnému přijetí našeho projevu. Mezi tyto **mimické techniky** patří:

- přehnané zesílení projevu určitého pocitu
- přehnané oslabení projevu určitého pocitu
- nastolení co možná nejvíce neutrálního projevu při potřebě skrýt projevy určitého pocitu
- nastolení výrazného projevu určitého pocitu jako zamaskování projevu jiného

Pohledy očí

Zrakový kontakt může mít různé **funkce**:

- poznávací,
- řídicí,
- koordinující
- vyjadřující.

Oči a jejich pohled hrají velkou **roli pro celkové vyznění emočního napětí** v naší tváři, mají význam při navazování a udržování kontaktu, pro sběr informací a vyhodnocování zpětné vazby, pro sdělování našich vztahů k partnerům, jejich výrokům či při zaujímání našeho postoje k průběhu jednání.

Pohledy očí

Pohledy očí popisuje celá řada adjektiv, např. hodnotící, tázající, odvrácený, vemlouvavý, těkavý, nepřítomný, s přimhouřenými víčky, pohled prozrazující udivení, atd.

Při sledování řeči očí bychom měli **věnovat pozornost** především:

- nasměrování pohledu, možnému odklonu od normály obličeje, délce jeho trvání, četnosti pohledů na různé cíle, jejich posloupnosti a celkovému objemu
- úhlu pootvřených víček a mrkacím pohybům
- tvarům a pohybům obočí
- velikosti zornice (rozšířené zornice nás dělají přitažlivějšími)

Komunikace vnějším vzhledem a dalšími fyzickými aspekty

Komunikace vzhledem a úpravou našeho zevnějšku je dalším významným neverbálním prostředkem, který vysíláme vždy, ať již záměrně nebo ne.

Dnešní doba je dobou imagologie a vnější vzhled bývá to první, co se většina z nás snaží přetvářet a cíleně formovat.

Naše sebeprezentace se stává významným komunikačním nástrojem při signalizování rolí našeho komunikačního statusu, proto se stává více dynamickou, proměnlivou a soustředěnou na účelnost budovaného sebepojetí a méně reflektující naše trvalejší osobnostní parametry.

Sledujeme především:

- celkový fyzický vzhled
- charakteristiku oblečení (kóduje sociální status, příslušnost ke skupině, profesní začlenění)
- styl oblékání (vypovídá o osobní charakteristice jedince, např. o míře konformity)
- přítomnost šperků a dalších dekorativních prvků
- úpravu vlasů a make-up
- volbu barev
- přítomnost vědomě začleněných prvků, signalizujících (i dočasné) přijetí konkrétní komunikační role

Odborná literatura

Žantovská, I.: Rétorika a komunikace. Praha:
Dokořán 2015

Černý, V.: Řeč těla. Brno: Computer Press 2007

Křivohlavý, J.: Jak si navzájem lépe porozumíme.
Praha: Svoboda 1988

Lotko, E.: Kapitoly ze současné rétoriky.
Olomouc: Univerzita Palackého 2004

Pozn: použité fotografie převzaty z vysílání České televize

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Děkuji za pozornost!

Doc. Ing. Mgr. Irena Žantovská, Ph.D.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons
Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

